

Side 9-etymologien: Pensel og penicillin

Olander, Thomas

Published in:
Mål og mæle

Publication date:
2018

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Olander, T. (2018). Side 9-etymologien: *Pensel og penicillin*. *Mål og mæle*, 39(1), 6–7.

Side 9-etymologien:

Pensel og penicillin

Vi kender alle sammen situationen: Man hjælper sin sproghistorisk interessede ven med at male og opfordrer ham på et tidspunkt til at dyppe penslen. Så rødmer han og ser helt forkert ud i ansigtet. Men hvorfor? Dagens side 9-etymologi begynder over bæltstedet, men bevæger sig langsomt nedad.

Mange bruger rask væk ord som *pensel* og *penicillin* uden at tænke over det, men det er kun fordi de ikke er sproghistorikere. Det starter ganske uskyldigt: *Pensel* er via middelnedertysk lånt fra oldfransk *pincel* ›pensel‹, der også er lånt til engelsk som *pencil* ›blyant‹. Det oldfranske ord er nedarvet fra latin *pēnicillus* ›pensel‹. Det er denne betydning der ligger til grund for skimmelsvampeslægten *Penicillium*s navn – svampene ligner små pensler. Da Alexander Fleming opdagede at disse skimmelsvampe har en særlig evne til at slå bakterier ihjel, fandt han i 1929 på navnet *penicillin*.

Men hvad er så historien bag latin *pēnicillus* ›pensel‹? Jo, det betyder egentlig ›lille hale‹ og er en diminutiv (formindskelsesform) til latin *pēnis*, der betyder ›hale‹ og – ja, ›penis‹.

Og nu begynder det at ligne noget. *Penis* er faktisk et sproghistorisk interessant ord! Det kommer af et ældre **pesnis* (asterisken betyder at

formen er rekonstrueret) til en urindoeuropæisk rod **pes-*, der genfindes i græsk *péos* ›penis‹ og sanskrit *pásas-* ›penis‹, begge fra **pésos*.

I hittitisk finder man et beslægtet ord *pešn-*, men her betyder det ›mand‹. Nogle anser betydningen ›penis‹ for at være den oprindelige, og der er så sket en betydningsændring i hittitisk fra ›penis‹ til ›mand‹, måske via ›en der har en penis‹. Men man kunne jo også forestille sig at den oprindelige betydning faktisk var ›mand‹, og at denne betydning så var bevaret i hittitisk. Så ville der foreligge en betydningsforskydning fra ›mand‹ til ›penis‹ i et fælles forstadium til latin, græsk og sanskrit. Og det er vel ikke utænkeligt – jf. dansk ›tissemand‹, der jo er kommet noget af vejen.

Det er fascinerende at vi i dag med stor sandsynlighed kan rekonstruere hvordan folk for 5.000 år siden gik rundt og sagde ›tissemand‹ til hinanden. Men måske er det ikke overraskende at dette begreb fyldte meget i samtalerne: Da udbredelsen af indoeuropæiske sprog følges ganske nøje ad med bestemte varianter af Y-kromosomet, må de gamle indoeuropæere have været rigtig gode til at bruge deres **pésos*'er til andet end at urinere med.

Men tænk lige over etymologien

en ekstra gang inden du frejdigt
opfordrer nogen til at dyppe penslen!

TO

